

MEISJES VAN 50...

Christel Geerts
Professor gerontologie Vrije Universiteit Brussel
Medeauteur van het boek 'Meisjes van 50' [1]
SP.A-senator

Wie zijn de meisjes van 50?

Wie het wil hebben over ouder wordende vrouwen, zal zich allereerst de vraag moeten stellen wie oudere vrouwen zijn. Is er een leeftijdsgrens waarop men 'oudere vrouw' wordt? Hebben oudere vrouwen, naast hun leeftijd, andere gemeenschappelijke kenmerken?

Eigenlijk hebben vrouwen van 50, 60 of ouder niet zoveel met elkaar gemeen, behalve natuurlijk het feit dat ze reeds meer dan 50, 60 jaar of meer leven. Chronologische leeftijd of kalenderleeftijd is echter een zeer relatief gegeven. Men hoeft maar rondom zich te kijken om te weten dat mensen van dezelfde leeftijd zeer sterk van elkaar kunnen verschillen.

De chronologische leeftijd is slechts één van de vele factoren die een invloed hebben op het gedrag en de gevoelens van mensen. Daarnaast hebben bijvoorbeeld ook gezondheid, financiële en sociale mogelijkheden en de toekomstperceptie, een invloed op hoe mensen zich gedragen en voelen. Net op het vlak van deze andere factoren dan de leeftijd zelf, is er een enorme en alsmaar toenemende verscheidenheid tussen de ouder wordende vrouwen onderling.

Dit impliceert dus dat generalisering ten aanzien van oudere vrouwen op welk vlak dan ook bijzonder moeilijk wordt en eigenlijk niet correct is.

Het samenspel van al deze invloeden maakt trouwens ook dat chronologische leeftijd (de kalenderjaren) en subjectief leeftijdsbesef (hoe men zich voelt) soms ver uit elkaar kunnen liggen.

Wanneer we vaststellen dat de chronologische leeftijd een relatief gegeven is en dat de leefpatronen van ouder wordende vrouwen onderling een grote verscheidenheid kennen, wat hebben deze vrouwen dan eigenlijk nog wel gemeen? Hebben ze de tijdgeest waarin ze zijn opgegroeid en volwassen geworden gemeen? Neen! Wat geldt voor de oudere vrouwen van nu zal niet onvoorwaardelijk gelden voor hun dochters en hun kleindochters als die oud zullen zijn.

Wanneer we het hebben over ouder wordende vrouwen, moeten we drie generaties bekijken. De oma van 95, de dochter van 75 en de kleindochter van 50 hebben elk hun eigen verhaal. Elk van deze generaties heeft zeer specifieke invloeden en ontwikkelingen ondergaan.

Wie zich een oudere vrouw voorstelt, kan dus vele beelden oproepen: de tachtigjarige die haar gouden bruiloft viert, de zestigjarige die met vriendinnen musea en allerlei culturele evenementen bezoekt, de verdwaalde demente overgrootmoeder, de ervaren voorzitter van de stedelijke seniorenadviesraad, de vijftigjarige die met behulp van moderne medische technieken nog probeert een kind te krijgen,...

De kaap van 50: zin en onzin

In mijn werk omtrent ouder wordende vrouwen (en mannen) vertrek ik meestal vanaf de leeftijd van 50. Deze afbakening vraagt een woordje uitleg, want het is inderdaad moeilijk om leeftijdsgrenzen te trekken: elke grens is per definitie willekeurig en incorrect.

De afbakening op '50 jaar' om mensen te bestuderen vanuit gerontologische invalshoek werd gemaakt op basis van een aantal overwegingen. Deze afbakening is geenszins waardegebonden, maar is vooral gebaseerd op de (bijna) mathematische zekerheid dat men zich in de tweede levenshelft bevindt.

In de periode tussen 50 en 65 jaar doen er zich heel wat intra-psychische veranderingsprocessen voor. Men maakt een balans op van het leven, men staat stil bij de zin van het leven,... Toch even opmerken dat dit trouwens niet altijd in een mid-life crisis hoeft te resulteren.

Vrouwen kunnen ook versterkt uit dit proces komen: met een doorgedreven wil om er voor zichzelf nog iets van te maken. Je hoort het sommigen wel eens zeggen: "nu is het aan mij!" In de sociale context van mensen doen er zich ook heel wat veranderingen voor. De kinderen verlaten het huis, de pensionering wordt een (nakende) realiteit, men wordt grootouder, de ouders zijn hoogbejaard,... Uit diverse onderzoeken blijkt trouwens ook dat de 'kaap van 50' door velen als een belangrijk moment beleefd wordt.

Wat weten we over de meisjes van 50?

De aandacht voor de specificiteit van de situatie van ouder wordende vrouwen is recent, en dit zowel binnen de gerontologische wetenschappen als binnen het historisch onderzoek.

Pas in 1985 vroeg een historica, met name Marjorie Feinson [2], zich af waar de vrouw gebleven was in de geschiedenis van de ouderdom.

Wellicht is het zo lang uitblijven van deze aandacht een gevolg van diverse elementen. Oudere vrouwen waren vaak de stille getuigen, zonder stem in het openbare leven. Sommige auteurs beschouwen het feit dat vrouwen onvoldoende aan bod komen binnen de gangbare theoretische perspectieven en binnen het wetenschappelijk onderzoek omtrent veroudering, als een weerspiegeling van hun marginale positie in de samenleving.

We kunnen ons ook afvragen waar de oudere vrouw gebleven is in de geschiedenis van vrouwen. Ook binnen de feministische literatuur is er relatief weinig aandacht voor ouder wordende vrouwen, al dient nadrukkelijk gezegd dat zich op dit vlak een belangrijke kentering aandient. De laatste jaren zijn er ook in Vlaanderen op dit vlak bakens verzet.

De geringe belangstelling voor oudere vrouwen heeft tot gevolg dat een interessante groep buiten beschouwing werd gelaten. De geschiedenis en de studie van oudere vrouwen heeft veel te bieden. Daarenboven kan wellicht het feit dat ook de feministes van het eerste uur zelf ondertussen ouder zijn geworden een élan geven aan de thematiek van ouder wordende vrouwen.

Niet alleen ontwikkelingspsychologische gegevens maar ook gegevens over de sociale leefsituatie van ouder wordende vrouwen zijn dus vooralsnog schaars. De bestaande gegevens zijn bovendien weinig toegankelijk, omdat ze vaak een onderdeel vormen van gegevens over vrouwen in het algemeen of over ouderen in het algemeen.

Er dient ook op gewezen te worden dat veel van de bestaande gegevens omtrent deze levensfase handelen over mannen. Nogal wat (vooral vrouwelijke) auteurs hebben bovendien vragen gesteld bij de wijze waarop vrouwen worden bestudeerd. Zij stellen dat er te weinig onderzoek geweest is naar oudere vrouwen als vrouwen in plaats van als 'niet mannen'. De studie van vrouwen wordt al te vaak gericht op een vergelijking met mannen, die dan als standaard en norm genomen worden. Er gaat veel te weinig aandacht uit naar de verschillen die vrouwen onderling vertonen. Al te vaak worden vrouwen immers beschouwd als een homogene groep. De bestaande informatie is dikwijls ook gericht op thema's die de bestaande stereotypieën ten opzichte van vrouwen versterken. Relevante thema's daarentegen worden vaak genegeerd. Dat de traditionele rolverdeling de vrouw op oudere leeftijd in een economisch zeer kwetsbare positie duwt, is een thema dat bijvoorbeeld relatief weinig aandacht krijgt.

Het verleden

Het recent op gang gekomen historisch onderzoek omtrent oudere vrouwen toont aan dat over oudere vrouwen in het verleden zeer uiteenlopend gedacht en geschreven werd.

De dominante beelden, die uit het sociaal-historisch onderzoek naar voor komen, bevatten zowel elementen van spot als van respect. Men treft zowel de gemene heks, de oude vrijster, de zichzelf opofferende en alom goede moeder als de vrome biddende vrouw aan. Meer dan bij mannen het geval is, lijken negatieve beelden van oudere vrouwen evenwel de boventoon te hebben gehaald. Niettemin zijn er, gelukkig maar, voortdurend tegenstromen geweest.

Nieuw is ook de aandacht voor het zelfbeeld of de identiteit van oudere vrouwen. Mondelinge geschiedenis en ego-documenten (dagboeken, memoires,...) tonen aan dat vrouwen gedifferentieerd aankeken tegen hun eigen ouder worden. Uit deze documenten kan men tevens ook besluiten dat men de beleving van het eigen ouder worden niet los kan bekijken van de sociaal-economische omstandigheden waarbinnen men ouder wordt.

De historische analyse duidt dus op een overwegend negatief beeld, dat niet altijd consistent is met het zelfbeeld van vrouwen. Deze bevindingen kunnen ook zeer goed toegepast worden op de analyse van de huidige situatie van ouder vrouwen in de samenleving.

Dubbele discriminatie: ageism en sexism

De situatie van ouder wordende vrouwen in onze samenleving kan worden voorgesteld aan de hand van de begrippen 'ageism' en 'sexism'. Met de term 'ageism' wordt verwezen naar de negatieve maatschappelijke situatie waarmee

ouderen, vrouwen én mannen, te maken hebben. 'Sexism' verwijst specifiek naar de achtergestelde positie van vrouwen in het maatschappelijk leven. De situatie van ouder wordende vrouwen is in die zin uniek dat zij met beide vormen van discriminatie te maken hebben.

De maatschappelijke beeldvorming omtrent ouder worden valt dus in het bijzonder ten opzichte van vrouwen negatief uit. Vrouwen worden -in vergelijking met mannen- vlugger als ouder en minder aantrekkelijk beschouwd. Deze dubbele standaard is een weerspiegeling van de marginale positie van vrouwen in onze samenleving en van het feit dat vrouwen geëvalueerd worden aan de hand van mannelijke normen. Deze dubbele standaard uit zich op vele levensdomeinen en in diverse aspecten van het maatschappelijke gebeuren. Een voorbeeld. Net als in het verleden, wekken ook nu nog de 'liefdesverbintenissen' tussen jong en oud heel wat spotlust en hilariteit op. Maar er is in onze beoordeling van dergelijke relaties een belangrijk seksespecifiek onderscheid. Mannen worden niet zelden bewonderd om hun vermogen een jonge vrouw te verleiden. Bij verbintenissen tussen oudere vrouwen en jonge mannen 'die hun zoon hadden kunnen zijn', overheerst de afkeuring en afkeer van het 'onsmakelijke' leeftijdsverschil.

Uiteraard hebben de negatieve maatschappelijke beeldvorming ten opzichte van ouderen en de dubbele standaard ten opzichte van oudere vrouwen gevolgen voor de aanvaarding en de verwerking van het eigen verouderingsproces. Het bewerkstelligt ook de ongelijke toegang van vrouwen op het vlak van macht, financiële middelen, gezondheidszorg enzovoort .

Dit brengt ons bij een groot pijnpunt : oudere vrouwen scoren op alle levensdomeinen immers minder goed dan oudere mannen (waarmee we niet willen gezegd hebben dat er op dit vlak geen moeilijkheden zijn).

Oudere vrouwen hebben op vele vlakken minder mogelijkheden om een kwalitatief leven te leiden. We moeten dit misschien met nog meer aandacht op de maatschappelijke agenda zetten. Het zal daarbij van het allergrootste belang zijn dat de ouder wordende vrouwen niet langer functioneren als stille getuigen, maar dat zij hun stem laten horen...

[Noot van de redactie: binnen het bestek van dit artikel konden uiteraard niet alle aspecten van het leven van oudere vrouwen behandeld worden. Met name over maatschappelijke participatie van oudere vrouwen -arbeidsparticipatie, participatie aan het verenigingsleven etc.- valt nog heel wat te zeggen. Lezers die geïnteresseerd zijn in informatie of cijfergegevens over dit onderwerp kunnen zich richten tot de auteur op het volgende e-mailadres cgeerts@vub.ac.be]

[1] Meisjes van 50 : een sociaal en psychologisch portret van vrouwen in de middenleeftijd / red. Christel Geerts, Terry Horckmans, Ingrid Ponjaert-Kristoffersen Ingrid. - Leuven: Acco, 1998. - 192p.

ISBN 90-334-3889-5

Het boek schetst een beeld van de maatschappelijke en sociaal-economische positie van vrouwen in de middenleeftijd. Veel aandacht gaat naar de potentiële risico's die deze leeftijd inhoudt, maar ook de positieve perspectieven die de middelbare levensfase aan vrouwen biedt, komen aan bod. De diverse auteurs gaan in op de uiteenlopende rollen en

functies van vrouwen in de middenleeftijd: grootmoeder, dochter, werkneemster, partner etc. Het boek eindigt met een reeks openhartige getuigenissen van vrouwen.

(in de RoSa-bibliotheek onder het nummer Ce/0168)

[2] Marjorie Chary Feinson, 'Where are the women in the history of aging?', *Social Science History* 9 (1985) 429-452

Geciteerd in : Lange levens, stille getuigen: oudere vrouwen in het verleden / red. Monique Stavenuiter, Karin Bijsterveld, Saskia Jansens. - Zutphen: Walburg Pers, 1985. - 200p.

ISBN 90-6011-949-5

(in de RoSa-bibliotheek onder het nummer FI m/0071)